

ROBERT OWEN

VYBRANÉ SPISY

filosofická knihovna

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY

1960

POZNÁMKY O VLIVU PRŮMYSLOVÉHO
SYSTÉMU* S NÁVRHY, JAK ZLEPŠITI
TY JEHO SLOŽKY, JEŽ NEJVÍCE ŠKODÍ
ZDRAVÍ A MRAVNOSTI

*Věnováno s nejhlubší úctou britskému zákonodárnému sboru.
Od Roberta Owena z Nového Lanarku, 1815*

Lidé, kteří byli před třiceti nebo čtyřiceti lety zaměstnáni v řemeslech, v tovární výrobě a obchodu naší vlasti, představovali jen velmi nepatrnou složku v obyvatelstvu, vědění, bohatství a vlivu britské říše.

Předtím byla Velká Británie státem v podstatě zemědělským. Ale od té doby do dneška vzrostla domácí i zahraniční směna statků tak neobyčejně a prudce, že pozvedla obchod k významu, jakého v žádné politicky mocné a vlivné zemi ještě nikdy nedosáhl.

(Ze statistických dat, jež vynesl zákon o sčítání lidu z roku 1811, vyplývá, že v Anglii, Skotsku a Walesu jest 895 998 rodin zaměstnáno především v zemědělství, 1 129 049 rodin po výtce v řemeslné výrobě a manufakturách, 640 500 lidí ve vojsku a loďstvu a 519 168 rodin nelze přiřaditi k žádné z uvedených skupin. Z toho je vidět, že ve výrobních odvětvích je zaměstnáno téměř o polovinu více osob nežli v zemědělství a že zemědělci jsou k celku obyvatelstva v poměru 1 : 3.)

Tyto změny byly způsobeny hlavně mechanickými vynálezy, jež uvedly do naší vlasti zpracovávání bavlny, a byly podpořeny rozmachem pěstování bavlny v Americe. To pak vyvolalo potřebu rozmanitých materiálů, bez nichž se tyto složité operace nemohly rozvíjeti, neobyčejnou poptávku po téměř všech dotud běžných výrobcích továrních a ovšem též po lidské práci. Rozmanité pěkné a užitečné výrobky z bavlny se brzy staly v Evropě a v Americe žádaným zbožím; rozmach britského zahraničního obchodu, jenž následoval,

* Z knihy *The Life of Robert Owen, written by himself, London 1857/1858, sv. 1A, str. 33—45.*

byl tak veliký, že uvedl v úžas a zmatek nejosvícenější státníky doma i v cizině.

Bezprostředním následkem tohoto průmyslového vývoje byl prudký růst bohatství, podnikavosti, počtu obyvatelstva a politického vlivu britské říše; s touto pomocí byla schopna potýkati se po dvacet pět let s nejhroznější a *nejnemravnější* velmocí, jakou snad svět kdy viděl.

Avšak těchto výsledků, jakkoliv jsou důležité a veliké, se nedosáhlo bez doprovodu zlých věcí, a ty nabyly takového rozsahu, že vnukají pochybnost, zdali nemají převahu.

Až dosud se zákonodárci dívali na tovární výrobu, jak se zdá, pouze s jednoho hlediska, totiž jako na zdroj národního bohatství. Jiné mohutné důsledky, jež vyplývají z rozmachu továren, *jsou-li ponechány svému přirozenému vývoji*, nikdy neupoutaly pozornost žádného zákonodárského sboru. A přece politické a mravní následky, jichž se dotýkáme, rozhodně zasluhují, aby jim největší a nejmoudřejší státníci věnovali své nejlepší schopnosti.

Pronikání továren do všech částí země dodává obyvatelstvu nového rázu; a poněvadž se tento charakter vytváří za předpokladů zcela nepříznivých pro osobní i obecné štěstí, bude to míti následky zlé, velmi politováníhodné a trvalé, pakliže se této tendenci nepostaví v cestu prostředky a směrnice zákonodárské.

Tovární systém nabyt již v britské říši tak rozsáhlého vlivu, že vyvolal podstatnou změnu v obecném charakteru mas. Tato přeměna prudce pokračuje; zanedlouho mezi námi úplně vymizí poměrně šťastná prostota selského venkovana. Již nyní ji sotva kde najdeme bez příměsí způsobů, jež se rodí z řemesel, továren a obchodu.

Bohatnutí a touha po stálém růstu bohatství, která z něho přirozeně roste, zavedla zálibu v přepychu, v podstatě škodlivém, do početné třídy lidí, kteří naň dříve ani nemyslili, a vytvořila náladu, která ty, jichž se zmocní, mocně pohání, aby lásce k hromadění majetku obětovali nejlepší lidské city. Aby si zajistili úspěch na této dráze, hnali noví konkurenti, kteří zápasí s dříve etablovanými, pracovní výkony nižších tříd, z jejichž práce se toto bohatství čerpá, až ke skutečnému útisku. Krok za krokem, tou měrou, jak rostla soutěž a ubývalo pohodlí, s nímž se dříve bohatlo, přiváděli tyto třídy do stavu bídňějšího, než si dovedou představit lidé, kteří tyto postupně vyvstávající změny pozorně nesledovali. Tyto třídy jsou v důsledku toho všeho ve stavu nekonečně více poniženém

a ubohém než před zavedením továren, na jejichž úspěchu nyní závisí jejich pouhá existence.

Aby bylo možno uživit „přebytečné obyvatelstvo“, které zvýšená poptávka po práci vyvolala, stává se nyní nutností udržovati náš zahraniční obchod v přítomném rozsahu, sice se to stane, za nynějších okolností, vážným, alarmujícím zlem.

Je však vysoce pravděpodobné, že exportní obchod naší vlasti již dosáhl nepřekročitelné výše a že se nyní, v důsledku konkurence jiných států, bude znenáhla zmenšovat.

Přímým důsledkem nedávno odhlasovaného obilního zákona bude, že urychlí úpadek tohoto obchodu a předčasně jej zničí. S tohoto hlediska dlužno hluboce litovati, že se ten návrh stal zákonem; jsem přesvědčen, že sami jeho zastánci zanedlouho přijdou na to, že musí býti zrušen, aby se předešlo bídě, která z něho pro velké masy lidu musí následovat.

Obyvatelé každé země jsou vychováváni a formováni jejími hlavními životními podmínkami; charakter nižších tříd ve Velké Británii se nyní vytváří na základě podmínek vyrostlých z obchodu a tovární výroby. Vůdčím principem řemeslné a tovární výroby, jakož i obchodu, je však bezprostřední peněžitý zisk, jemuž musí v širokých rozměrech všechno ustoupiti. Všichni jsou bez ustání nabádáni k tomu, aby lacino kupovali a draho prodávali. Všechny zúčastněné strany si musí, mají-li míti úspěch v tomto umění, znamenitě osvojit schopnost klamati druhé, a tak plodí každé obchodní odvětví smýšlení zhoubné pro onu otevřenou, počestnou upřímnost, bez níž člověk nemůže ani jiné učiniti šťastnými, ani sám se těšiti ze štěstí.

Myslíme-li však přesně, neměli bychom tuto vadu povahy připisovati jednotlivcům, u nichž se vyskytují, nýbrž odvozovati ji z nepřekonatelného vlivu systému, v němž byli odchováni.

Avšak následky tohoto principu zisku, není-li brzděn, jsou ještě hroznější u pracujících tříd, u těch, kteří jsou zaměstnáni v továrním provozu. Většina provozních odvětví je více nebo méně škodlivá pro zdraví a mravní stav dospělých. Ale rodiče neváhají obětovati zdraví svých dětí, dávajíce je do zaměstnání takového druhu, že jejich duševní i tělesná soustava je stlačena hluboko pod úroveň, na níž by mohla a měla býti v systému prozíravém a lidském.

Není tomu více než třicet let, co nejhudší rodiče považovali věk čtrnácti let za dosti raný, aby jejich děti začínaly s pravidelnou prací. Uvažovali dobře, neboť do té periody života nabyly hrou

a cvičením na zdravém vzduchu základů zdravé a silné tělesné konstituce, a i když nebyly všechny zasvěceny do knižního učení, dostalo se jim mnohem užitečnější znalosti domácího života, jenž jim musil býti dobře znám ve věku čtrnácti let a jenž měl pro ně, když odrostly a staly se hlavami rodin, větší cenu (poněvadž je učil šetrnosti při vydávání výdělků) nežli polovina jejich mezd za nynějších okolností.

Mělo by se také pamatovati, že dvanáct hodin denně, počítaje v to čas pro pravidelný odpočinek a jídla, se tehdy pokládalo za dostatečné, aby se i z nejsilnějšího dospělého vyčerpala všechna pracovní síla; k tomu se může poznamenat, že místní svátky byly mnohem častější, nežli jsou ve větší části království v přítomné době.

V oné době bývali také obyčejně vychováváni příkladem nějakého statkáře ve zvycích, jež vytvářely mezi stranami společný zájem, následkem čehož se i poslední sedlák zpravidla považoval za příslušníka a trochu i jaksi za člena vážené rodiny. Za takových podmínek měly nižší stavy netoliko značnou míru pohodlí, nýbrž i častou příležitost k tomu, aby se potěšily rozumným sportem a zábavou. V důsledku toho byli silně oddáni těm, na nichž záviseli; práce se konaly ochotně a vzájemné dobré služby svazovaly strany velmi silnými pouty, takže se často navzájem považovali za přátele žijící v poněkud rozdílných životních poměrech. Sluha měl často opravdu více pohodlí a méně starostí než jeho pán.

Postavme tento stav věcí do ostré protivy k tomu, v němž se nalézají nižší vrstvy dnes — když jejich lidská povaha je vychovávána tak, jak tomu nyní jest, v novém průmyslovém řádu!

V průmyslových oblastech jest u rodičů obecným zvykem, že posílají své děti obojího pohlaví ve věku sedmi nebo osmi let, v zimě v létě v šest hodin ráno, zhusta ovšem za úplné tmy a někdy za mrazu a ve sněhu do továren, které jsou často přetopeny a obsahují vzduch, jenž je daleko toho, aby prospíval lidskému životu. V tomto prostředí všichni zaměstnanci velmi často pracují nepřetržitě až do poledne, kdy se jim popřeje hodina k obědu, a pak se vrátí, aby tam zůstali ve většině případů až do osmi hodin v noci.

Děti nyní shledají, že musí pracovati pro udržení holého života; nezvykly nevinným, zdravým a rozumným zábavám; nebylo jim popřáno času těšiti se z nich, pakliže si předtím na ně zvykly. Nevědí, co jest oddech, není-li to právě konec práce. Jsou obklopeny druhy v podobných okolnostech, v jakých jsou samy. A jak takto přecházejí

z dětství do mládí, jsou znenáhla zasvěceni, zvláště mladí muži, ale často i mladé ženy, do svůdných požitků krčmy a opilosti; jejich denní tvrdá práce, nedostatek lepších zvyků a obecná prázdnota myslí je k tomu přípravou.

Od takového výchovného systému nelze očekávati nic jiného, nežli že vytvoří obyvatelstvo chabých schopností tělesných i duševních, se zvyky, jež zpravidla ničivě působí na jejich vlastní radost ze života i na blaho jejich okolí a má silnou tendenci podvrátit všechny sociální city. Člověk v takových poměrech vidí, jak se všichni kolem řítí vpřed rychlostí poštovních diligencí, aby nahrabali osobního bohatství neohlížejíce se na něj samého, na jeho potěšení, potřeby i na jeho utrpení, leda ve formě *ponižující církevní dobročinnosti*, která se hodí jen k tomu, aby zatvrzovala srdce člověka vůči jeho bližním nebo vytvářela pány a otroky. Pracuje dnes pro jednoho pána, zítra pro druhého, pak pro třetího a další, až se všechny svazky mezi zaměstnavateli a zaměstnanci rozemelou na odhad, jaký bezprostřední zisk mohou jeden z druhého míti.

Zaměstnavatel se dívá na zaměstnance jako na pouhé nástroje zisku, zatím co v nich se vytvářejí povahy hrubě divoké, které, nebudou-li zákonná ustanovení tak moudře sestavena, aby předešla jejich růstu, dříve nebo později uvrhnou zemi do stavu hrozného nebezpečí, z něhož snad nebude vyváznutí.

Vlastním účelem těchto poznámek jest, aby vedly k nápravě a odvrátily nebezpečí. Jediný způsob, jímž je možno dosíci tohoto cíle, je prosazení parlamentního usnesení, jež by

1. omezilo pravidelnou pracovní dobu v továrnách se strojním zařízením na dvanáct hodin denně, počítaje v to půl druhé hodiny na jídla;

2. zakázalo zaměstnávání dětí v továrnách se strojním zařízením, dokud nedosáhnou desátého roku, a ustanovilo, že do svého dvanáctého roku nesmějí býti zaměstnávány déle nežli šest hodin denně;

3. nepřipustilo děti, chlapce ani děvčata, do žádné továrny po dosažení uvedeného věku, dokud se nenaučí čísti a psát tak, aby z toho měly užitek, dokud si dále neosvojí čtyři první úkony aritmetiky a dokud se dívky řádně nenaučí ušiti si obyčejný oděv.

Tato ustanovení, nebudou-li pod žádným stranickým vlivem nebo pod vládou úzce pojatých falešných představ o bezprostředním osobním zájmu, se osvědčí blahodárnými pro děti, rodiče, zaměstnavatele i pro vlast.

Bohužel jsme nyní vychováni tak, že mnozí jednotlivci nedovedou oddělit otázku obecného rázu od motivů stranických a jiní se na ně dovedou dívat jen pod zorným úhlem okamžitého peněžitého zisku. Z toho lze vyvodit závěr, že jednotlivci rozmanitých kategorií budou proti některým z těchto ustanovení nebo i proti všem. Pokusím se proto anticipovat jejich námitky a odpovědět na ně.

Od dítěte nelze očekávat, že by něco namítalo proti navrhovaným plánům; můžeme je snadno naučit, aby o nich přemýšlelo, neboť zkušenost ukáže, jakou podstatnou službu mu prokážou v jeho dětství, mládí, dospělém věku i stáří.

Rodiče, kteří vyrostli v nevědomosti a špatných obyčejích a tonou proto v chudobě, mohou říci: „Nemůžeme si dovolit vydržovat děti až do dvanáctého roku, když je nepošleme do práce, aby si přivykly, a proto vznášíme námitky proti té části plánu, která nám zakazuje poslati je do továren před dosažením tohoto věku.“

Jestliže i nejhudší a nejubožejší lidé dříve vydržovali své děti až do čtrnáctého roku, aniž je zaměstnávali, proč by je dnes nemohli uživit do dvanácti let? Kdyby rodiče, kteří odmítají tuto povinnost, nebyli nevědomí a nevštěpovaly se jim špatné zvyky, jež snižují jejich schopnost myslit pod úroveň pudu mnohých zvířat, pochopili by, že donucováním svých dětí k práci za takových podmínek a v příliš útlém věku uvádějí své potomky do okolností, jež jsou jako vypočítány k tomu, aby zarážely jejich růst, činily je velmi přístupnými tělesným nemocem a duševní úhoně; olupují je o příležitost nabýti zdravé, silné tělesné soustavy, kterou by jinak měli, bez níž nemohou ani pocítiti mnoho štěstí a musí se státi břemenem sobě samým, svým přátelům a své zemi. Rodiče takto jednající zbavují své děti též příležitosti osvojit si zvyky domácího života, bez nichž i vysoké nominální mzdy jim mohou opatřiti jen malou útěchu a bez nichž se pracující třídy mohou jen velmi málo těšiti z domácího štěstí.

Dětem takto předčasně zaměstnaným se znemožňuje osvojit si jakékoliv obecné základy knižních vědomostí; místo tohoto užitečného a cenného vědění si pravděpodobně osvojí nejškodlivější návyky, neboť budou stále sdruženy s lidmi stejně nevědomými a špatně vedenými, jako jsou samy. Může se tedy po pravdě říci, že za každý penny, který rodiče získají z předčasné práce svých potomků, obětují nejen budoucí libry, nýbrž i budoucí zdraví, pohodlí a dobré chování svých dětí; nebude-li tento zhoubný systém zastaven zavedením

lepšího, je pravděpodobné, že se zlo rozšíří a bude zhoršovati v každé následující generaci.

Nepředpokládám, že zaměstnavatelé vznesou námitky proti uvedenému věkové hranici pro připuštění dětí do jejich továren nebo proti tomu, aby děti byly nejdříve vychovány k dobrým zvykům a vyučeny základům obecného vzdělání. Opíraje se o zkušenost více než dostatečnou ke zjištění faktů, shledal jsem všude, že je výnosnější připustiti děti ke stálé denní práci v deseti letech nežli v nižším věku, že z dětí nebo dospělých, jimž se dostalo nejlepšího vyučování, byli nejlepší pomocníci a že bylo nesrovnatelně snazší ukázat jim cestu k tomu, co je správné a co je pro ně vhodným výkonem. Majitelé nákladných podniků snad budou namítati něco proti snížení pracovní doby nyní platné. Jejich argumentace však nejde dále než ke tvrzení, že renta nebo úroky z kapitálu vynaloženého na vybudování podniku se musí umořovati množstvím jejich výrobků; jestliže místo dovolení zaměstnávatí dělnictvo ve svých továrnách tak dlouho, jak mu příroda dovolí námahu vydržet, budou nuceni nepřekračovat dvanáct hodin denně, že výrobní cena zboží jimi vyráběného vzroste o přírůstek renty nebo úroků, jež budou zatěžovati menší množství vyrobeného zboží. Jestliže však bude tento zákon, jak se navrhuje, míti obecnou platnost po celé Anglii, Skotsku a Irsku, bude každý rozdíl, jenž nakonec vznikne ve výrobní ceně zboží, nesen spotřebiteli, nikoliv majiteli dotyčných závodů. A se stanoviska národního bude práce trvající dvanáct hodin denně úspornější než výkony roztažené na dobu delší.

Táži se však, zdali továrna zařízená na dvanáctihodinovou pracovní dobu nebude vyráběti bezmála, ne-li zcela tak levně jako ty, v nichž se zaměstnanci moří čtrnáct nebo patnáct hodin denně.

Leč i tehdy, kdyby se ukázalo, že tomu tak není v tom rozsahu, jak pravím, bude přece zlepšené zdraví spolu s radostí ze života, a užitečnými zisky obyvatelstva a se zmenšením chudinských podpor, jež musí po takové změně v způsobech a obyčejích lidu přirozeně následovat, pro zemi více než dostatečným odškodněním za nějaký přírůstek výrobní ceny jakéhokoliv zboží.

Máme se domnívati, že britská vláda dá přednost naději na mrzký peněžní zisk úzké vrstvy, když to jde na účet blahobytu tolika milionů lidských bytostí?

Zaměstnavatel nemůže býti uražen, když se mu uloží povinnost jednati s dělníky tak, jak vyžaduje zájem jeho vlasti. Od té doby,

co byly zavedeny nákladné stroje, byla lidská přirozenost donucována k výkonům, jež daleko přesahují průměrné síly. Následky pak představují mnoho, velmi mnoho soukromé bídy a veřejných škod.

Jde opravdu o právní stav, jenž s hlediska národního zasluhuje více politování nežli snad cokoli jiného, co se vyskytlo za řadu staletí. Rozrušil domácí zvyky velké masy lidu. Připravil je o čas, v němž mohli nabýti vzdělání a těšiti se z rozumných zábav. Oloupil je o podstatné výhody a tím, že je svedl do krčem a opilství, otrávil všechno jejich společenské blaho.

Máme tedy dělati zákony na věznění a deportaci, máme odsuzovat na smrt lidi, kteří nám ukradli pár šilinků a způsobili škodu na domácích zvířatech nebo třeba jen na větvi stromu? *Nemáme* dělat zákony schopné zabránit lidem, jejichž touhu po zisku jinak nic nezadrží, aby v honbě za ním olupovali miliony lidských bytostí, svých bližních, o zdraví, o čas k získání vědomostí, o pokrok, o sociální vymoženosti, o jakékoli rozumné potěšení? Dlouho pokračovat taková soustava už nemůže; hledá si léčbu, ale hledá ji ve zlech, která vytvoří, a to je cesta pro veřejné blaho velmi nebezpečná, pakliže vláda neurčí správnější směr.

Veřejnost se snad nejvíce zajímá o onu část plánu, v níž se doporučuje školení a výchova nižších stavů pod státním dozorem a na státní útraty. Je velmi žádoucí, aby široká veřejnost uvážila a pochopila rozsáhlé hmotné výhody, jež vyplynou z takového kroku, aby bylo možno zcela odkliditi zvrácené ideje, které nyní v tom směru vládnu u krajních představitelů tábora opačného.

Jistá zkušenost s lidskou povahou, jak se jeví v malých sektách a stranických útvech, stačí, a není třeba velikého přehledu po minulých světových událostech, aby se všem, jimž nebyly od dětství vtlačovány hluboké omyly, stalo jasným, že dětem lze vštípati jakékoli zvyky a city, jež pak spolu s tělesnými a duševními sklony a schopnostmi, danými v každém jednotlivci již od jeho zrodu, a ve spojení s vládnoucími poměry, do nichž je zasazen, vytvářejí celý charakter člověka.

Jest tedy zřejmé, že lidská povaha může býti zlepšována a formována v charakter, jaký by člověk měl míti v zájmu a pro štěstí všech. Je pouze nutno obrátit pozornost lidstva k přijímání zákonných zásad rozvážně odhadnutých k tomu cíli, aby propůjčily dorůstající generaci nejlepší obyčeje, co nejspravedlivější a nejužitečnější city. Obzvláště se to dotýká lidí v takovém postavení, že jsou bez takových

zákonných kroků vydání nebezpečí zvyků nejhorších a citů nejzhoubnějších.

Táži se těch, kdo studovali vědu o vládnutí na základě těch osvícených principů, jež by měly míti na státníka především vliv: Z čeho plyne, hledíme-li na to s celonárodního stanoviska, rozdíl mezi jedincem vychovaným ve zvycích propůjčujících zdraví, střídmost, píli, soudnost, prozíravost a dobré chování vůbec, a jiným, jenž byl vychován v nevědomosti, lenosti, nestřídmosti, špatném souzení a neřestných zvycích? Zdaliž nepředstavuje jeden člověk prvního druhu vyšší hodnotu a větší politickou sílu než hromada protichůdných vlastností lidí ze skupiny druhé?

Což pak není v britských državách mnoho milionů lidí, kteří jsou schopni přivoditi tuto změnu? A jestliže může býti způsobena změna, která tak pronikavě zasáhne do blaha těchto jedinců a skrze ně do blaha každého poddaného říše, není-liž první povinností vlády, aby ihned zavedla prostředky, jež mohou k tomu cíli vésti?

Mají se opatření tak důležitá zamítnout a vyšší zájmy země ohrožit proto, že si jedna politická strana přeje vnutit myslím mládeže své zvláštní zásady? Nebo snad proto, že se jiná strana bojí, aby výhody plynoucí z tak opraveného zákonného řádu nebyly tak veliké, že by propůjčily ministrům, kteří jej zavedou, příliš mnoho popularity a vlivu?

Skoncování s omyly v hospodářské praxi jest, jak doufám, v brzké době možné. Vláda pak již nebude nucena obětovati dobro a blaho velké masy lidu a celé říše předsudkům poměrně nepatrného počtu jednotlivců vychovaných tak, že nerozumějí ani své vlastní bezpečnosti a svým vlastním zájmům.

Kroky zřejmě tak vypočítané, že milionům bytostí nám podobných přinesou dobrodiní větší než kterékoliv jiné dosud podniknuté, nemohou již býti o mnoho déle odkládány proto, že se jedna strana ve státě mylně domnívá, že by to oslabilo její vliv na veřejné mínění. Je na bílé dni, že rozumný soud doby nesvěří toto vedení výhradně jedné politické straně. Či si snad jiní, vychovaní v zásadách právě opačných, představují, že celonárodní výchovný systém pro chudé a nízké třídy, zavedený z moci státu, ale v podrobnostech postavený pod dozor a správu zemských krajů, by vložil nebezpečnou moc do rukou ministrů Koruny?

City takového druhu nemají místa v mysli lidí od stranických motivů oproštěných, kteří upřímně touží prospěti svým bližním,

nepodléhají zřetelům osobním a přejí si podporovati i posilovati vládu tak, aby byla lépe schopna zavést rozhodující, účinné zákony k všeobecnému povznesení lidu.

Proto volám, jménem milionů chudých a nevědomých, jejichž okolnosti se dosud tak utvářely, že z nich dělaly ubožáky, britskou vládu a britský národ ke spojení sil: Spojme své síly k vytvoření systému výchovy a školství pro ty, kteří jsou nyní bez jakéhokoli dobrého nebo užitečného cíle ponecháni bez výchovy a bez školení. Učiňme pomocí jasné, snadné, praktické preventivní soustavy přítrž ignoranci a z ní plynoucí chudobě, neřesti a bídě, jež v celé říši prudce rostou! Neboť pravdou jsou slova „Navykej dítě jíti správnou cestou — až zestárne, neuchýlí se od ní.“*1

* Poznámky a vysvětlivky k textu se naleznou vzadu. Jsou číslovány. Poznámka č. 1 jest úvodní a vztahuje se k celému obsahu.

ZPRÁVA VÝBORU SDRUŽENÍ PRO POMOC PRŮMYSLOVÉ A ZEMĚDĚLSKÉ CHUDINĚ

odevzaná výboru Poslanecké sněmovny pro chudinské zákony.

*Březen 1817**

Předsedovi Výboru pro chudinské zákony.

Pane,

poslušen příkazu Výboru sdružení pro pomoc průmyslové a jiné pracující chudině, předkládám Výboru pro chudinské zákony přiloženou zprávu.

Mám čest býti, Pane,
Váš nejposlušnější služebník

Robert Owen

Lordi a Pánové,

Byv požádán, abych napsal podrobnou zprávu o plánu na všeobecnou pomoc průmyslové a jinak pracující chudině, mám čest předložit Vám memorandum, které následuje.

Máme-li vyhověti požadavkům, jež klade tento zajímavý předmět, musíme sledovat působení hlavních příčin, jimž nutno připsati bídu existující v tak nebývalém rozsahu u nás a nemalou měrou i v zemích jiných. Shledá se, že zlo vyplývá ze stavu věcí, který společnost sama zrodila; vývoj ten naznačí tudíž i prostředky, jak se mu má čelit.

Bezprostřední příčinou nynější nouze je znehodnocení lidské práce. Bylo způsobeno zavedením mechanických zařízení do tovární výroby v Evropě a Americe, především však ve Velké Británii, kde převrat byl velmi urychlen vynálezy Arkwrightovými a Wattovými.²

* The Life of Robert Owen, written by himself, London 1857-58, sv. IA, str. 82-64.

navždy znehodnocování a zneužívání lidských schopností při výcviku na prodavače, kupce, bankéře, profesionální pány — a na lenochy, kteří se vždy snaží levně dostat a draze prodat.

Distribuce se tedy stane pouhým vydáváním věcí k užívání a strávení denně nutných. Bude to v racionálním stavu společnosti zaměstnání zdravé, příjemné, snadné všem členům k tomu určeným; může jim býti dvacet pět až třicet let a musí předtím projíti *výrobou* statků. V tomto věku, po absolvování výcviku a získání výrobních zkušeností, budou znát vlastnosti i hodnotu zboží, které jim bude svěřeno do ochrany a k rozdělení; budou tak schopni zhostit se obojího úkolu úsporně a co nejlépe, v zájmu všech členů své užší společnosti a i svém vlastním.

BLÍŽÍ SE ČAS NA ZAVEDENÍ RACIONÁLNÉHO SYSTÉMU

*na předělání lidské povahy a vlády nad obyvatelstvem světa v jednotě, míru, pokrokovém zlepšování a štěstí; žádná lidská moc nemůže vzdorovat té změně**

Jaká jsou znamení, jež zvěstují příchod doby vhodné pro zavedení racionální společnosti na celém světě?

Jest jich mnoho. Nejvýznačnější a nejvlivnější z nich, jež činí přechod bezprostředně nutným, je nynější stav Britské říše, nejpokročilejší ve vědách, bohatství a moci ze všech říší dosud známých; přes to nevykazuje nic více než pouhé zárodky bohatství, moci a vědomostí nezměrně rozsáhlejších, k nimž má již prostředky a jimiž může při rozumné organizaci zajistit světu trvalou prosperitu. A zatím co takto oplývá prvky bohatství a prostředky k jeho nesmírnému vzrůstu, miliony nejpříčinlivějších obyvatel na světě trpí skutečnou chudobou a strachem z ní více než kterýkoliv jiný stát nebo národ.

Právě výstřednost rozdílů mezi vědomostmi a ignorancí, bohatstvím a bídou, šílenou nádherou a nejhlubším stupněm ponížení a opuštěnosti je jistým znamením doby. Praví nám, že tento pramizerný společenský stav nesmí být déle trpěn v době, kdy opuštěnost, ponížení a nevzdělanost mohou býti, s prospěchem pro všechny, navždy odstraněny.

Mechanické vynálezy, chemické objevy spolu s nesčetnými pokroky v jiných uměních a vědách činí lidskou dřinu méně nutnou k výrobě statků a stále snižují jejich komerční cenu. Fakt, že není možno unést vzrůst populace za současného poklesu prodejní hodnoty práce, je bezpečnou předzvěstí dob, kdy se velká organická změna nedá již dlouho odkládati. Nespravedlnost, útisk a krutost, jež povstávají z tohoto pokroku, již příliš bijí do očí veřejnosti, než aby jí dovolily

* Kniha o novém mravním světě VII, kap. 1.

smířit se s pokračováním bídy takto hodinu za hodinou vzrůstající a s dalším vzrůstem tísně. Agitace, kterou jsme pozorovali v Anglii, Irsku, Skotsku a Walesu, je jiným takovým znamením doby, že velká proměna ve stavu lidstva je blízko.

Svémi vynálezy, objevy a metodami dodává věda výrobní možnosti obyvatelstvu, jež pomalu vzrostlo během století z patnácti milionů na dvacet osm, takovým tempem, že z množství představujícího práci asi dvanácti milionů dospělých mužů se stalo množství, jež by bez moderní pomoci vědeckých poznatků vyžadovalo práce a přičinění více než osmi set milionů dobře školených dospělých lidí, kdyby měli vykonati stejnou práci v téže době; jest to takový rozmach produktivních sil, že by bylo bez této pomoci třeba čtyřikrát většího počtu manuálních pracovníků, nežli lze dnes obdržet na celém světě.

Jaká pošetilost to jest, že se tato nesmírná síla řídí špatně v rámci iracionální soustavy, takže vyrábí chudobu a zločinnost místo bohatství a ctnosti!

Avšak tato výrobní síla, jakkoli vypadá nesmírná ve srovnání s tím, co bylo před stoletím, je pouhým zárodkem možností, jejichž růstu člověk nemůže položit žádné meze, neboť se zdá býti nevyčerpatelný a síla růstu se zvětšuje současně s množstvím.

Tato zázračná síla byla objevena a do pohybu uvedena činností populace čítající méně než třicet milionů, kdežto nyní po těch objevech mohou vědomosti o tom, jak vyvolati podobnou produktivní sílu a její růst, býti dány každému obyvatelstvu stejného počtu nebo ve stejném poměru k početnějšímu či méně početnému obyvatelstvu kterékoli země. Tím se zajišťuje nevyčerpatelná a stále nabývající moc učinit bohatství tak snadno dosažitelným, jako je voda, a v takovém přebytku pro všechny rozumné potřeby lidstva, jako je vzduch. To je další z neobyčejných znamení doby, jež naznačují neodkladnou nutnost společenské reorganizace.

Jenže — této nesmírné a nevyčerpatelné možnosti vytvářet statky, odstranit chudobu a obavy z ní navždy se užilo a dosud užívá právě k omezení přístupu k nim pro miliony lidí, k výrobě nouze pro ně a téměř všeobecného strachu z bídy.

Že síly vypočtené k tomu, aby pod moudrým řízením tvořily blahobyt více než dostatečný pro nasycení obyvatelstva celého světa, byly tak špatně pochopeny a promrhány, že se staly přímo příčinou nejhorší chudoby a strachu z ní pro miliony v nejpokročilejších státech světa, je pro každého nepochybným znamením, že je v tomto

dějinném údobí třeba velké změny v záležitostech lidských. Když se může dokázat, že existuje nadbytek prostředků na vzdělání a zkrášlení zeměkoule, na její proměnu v rozkošný obraz světa nasyceného nadmíru užitečnými, cennými, žádoucími statky, a když se týčž prostředků užívá k tomu, aby miliony v nejmohutnějších státech nové doby byly zasaženy bédami všeho druhu, pak je možno prohlásit, že existující soustava se vyžila a že velké změny v lidských záležitostech je třeba nevyhnutelně.

Marnost všech snah v nejbohatších a nejmocnějších říších, aby se něco rozumného podniklo pro jejich chudinu, aby se zabránilo chudobě a strachu z ní v budoucnosti, je dalším příznakem, že dnešní soustava vůbec nestačí pro dobu, k níž jsme dospěli na základě fakt zkušeností ověřených.

A zase: co ta úžasná odhalení bídy a ponížení, jež denně přináší tisk a ověřuje Lidumilné sdružení pro *nebydlící* chudinu? Vidíme, že uprostřed nejpokročilejšího národa světa, v samém hlavním městě Britské říše i v provinciích, se vyskytují ve vsí hrůze případy pomalé smrti z hladu. Není všechno to důkazem, je-li důkazu dalšího vůbec zapotřebí, že nynější systém společenský vůbec nestačí na to, aby společnost ovládal za mimořádných proměn, jež se udály během minulého století. Chudoba, bída a ponížení mas roste, kdežto národní bohatství a moc státu vzrůstá, a to je jistým znamením, že nadešla doba, kdy reorganizace společnosti se stala úkolem z nutnosti, jemuž se zanedlouho nikdo neubrání, neboť rozumným účelem společnosti je štěstí každého individua.

Když společnost dosáhla znalosti prostředků, s jejichž pomocí je za vědeckého řízení práce možno výrobu statků vyšší kvality v množství více než dostatečném pro potřeby a tužby všech učiniti radostí a kratochvílí, rozkošnou rekreací pro lidi mladého a středního věku, a když současně za existujícího systému byla z tvorby statků učiněna otročina pro mnohé a předmět všeobecného zápasení, když se z ní udělala příčina úskoků všeho druhu, násilí, nespravedlností a útisku, jež rozděluje lidi v nepřátelské třídy, a tak činí jejich chování nejvýše nerozumným, pak mohou si ti, jejichž mysl byla obohacena množstvím rozmanitého vědění, uvědomit, že velká organická změna je nutně blízko a že bude dobrodiním lidstva.

Když se ze světa stalo veliké zápasíště o statky, území a moc, zatím co prostými a krásnými zákroky, pro všechny blahodárnými, lze zajistit více statků i moci, než si kdo přeje míti, jest to dalším

nevývratným důkazem nebo znamením, že revoluce nebo veliká přestavba lidských věcí se neodvratně blíží.

A když velkým posláním všech je získání a trvalá akumulace bohatství, zatím co praxe ve světě směřuje k tomu, aby ho zneužívala, rozhazovala a ničila jej v omylech nejgrandiosnějších rozměrů při všem, co člověk na celé zemi tváří podniká, jest to zase jiným znamením doby, že se naplnil čas, kdy nový stav společenský je žádoucí pro blaho a štěstí všech a racionální systém musí býti zaveden na správu věcí lidských, aby ukončil dnešní nerozum.

Nevědomost, v níž bylo lidstvo tak dlouho udržováno, se stává většině kritických pozorovatelů tak zřejmou, a tak bije do očí, že musí uvažovat o zlořádech, jež z ní vyplývají, a i to je znamením, že zásadní přebudování všech odvětví společenských je příkazem dne. Nynější soustava se z nevědomosti zrodila a jí se až dosud výhradně udržuje; kdyby tato nevzdělanost ustoupila pravému vědění, jevil by se celý existující systém jako nestvůrnost, protismyslnost a absurdnost, takže by po krátké době nikdo nemohl jinak než velmi se stydět při myšlence, že by mohl zůstat advokátem dalšího trvání tak různorodé masy hříchu a bídy, hrubého nerozumy a překážek pro lidské štěstí.

Jest evidentní, že nadešla doba, kdy se tento stav nedá již déle protahovat. Sekera byla zaseknuta do stromu zla a on musí pryč, kořeny, peň, větve i plody. Je dosti podemlet, jeho kořeny jsou obnaženy a žádná moc světa ho už dlouho neudrží. Nejnižší třída společnosti dospívá k lepší informovanosti o některých nadmíru důležitých předmětech, než jakou se mohli honosit ještě před nedávnem příslušníci třídy nejvyšší, a mnozí z nich dodnes. Prudký vzrůst vědění u příslušníků nízké třídy společenské je v porovnání s tím, co věděli kdykoli předtím, zase dalším znamením, že změna v organizaci a třídění společnosti je nutna a nedá se provést bez úplného přebudování.

V tomto pokroku od nevzdělanosti ke skutečnému vědění objevily miliony lidí vratkost základů, na nichž stály mnohotvárné pověry od počátku světa. Mnozí již nyní vědí, že všechny vytryskly z nezkušené, často chorobné obrazivosti lidí, kteří ovlivnili nejprve několik málo, později mnoho skupin, z nichž se skládají státy na velké části zeměkoule.

Pověry mají především ten vliv, že u těch, kdo se jimi nasatí, chorobně rozvíjí fantazii, čímž rychle rozloží a zničí jejich schopnost

pravdivě a přesně usuzovat o otázkách, jež lidé pověřiví obyčejně zvou náboženstvím. Následky, jež s sebou rozmanité, často silně nepřátelské pověry nesou, jsou celkem tytéž u všech jejich přívrženců, ať je najdeme kdekoliv na světě. Kdyby jim nějaký cizinec kladl otázky o pověrách, dostal by jednu odpověď ode všech: „Naše víra“ — tu zvou náboženstvím — „je pravda, je božská, jest od Boha samého, a *proto* víme, že je to pravda; ale všechny ostatní pověry, kterým jejich přívrženci říkají náboženství, jsou tak plny rozporů a tak absurdní, že věřící, kdyby je nebyli zbavili rozumu a učinili neschopnými ocenit naše náboženství, nikdy by se nebyli dopustili tak závažných omylů“. Tím však jen potvrzují, že všechny pověry ničí rozumové schopnosti u všech, kteří jsou vychováni ve víře v jejich vzájemně si odporující nesmysly.

Ale i důvěřivého přijímání a uctívání těchto soustav, schopných ničit duševní mohutnosti a vyvolávat nejzlobnější a nejnásilnější lidské vášně, na celém světě prudce ubývá. Úbytek ten je mocně zrychlován zřízením a rozšířením Britské a zahraniční biblické společnosti.

Těm, kteří vyvázli z pověrečné pomatenosti, bylo hned jasno, že nejjistější cestou k rozrušení a pak zničení těchto pověr by byl návod na srovnávání jejich vzájemných rozporů a protismyslností. Bohatství a horlivá činnost Britské a zahraniční biblické společnosti umožnila misionářům na celém světě, aby splnili tento úkol způsobem chytrým a rozsáhlým v poměrně krátkém čase.

Těm, kdo zvláštní milostí osudu unikli pochroumání svých rozumových schopností do té míry, že odmítli věřiti v některou z těchto divokých pověr, bylo zřejmé, že není naděje na vysvobození lidstva z ponižujícího oslabení inteligence a jeho strašných následků, dokud budou děti každé generace ve věku, kdy nemají ještě schopnost souditi o sporech nepřičetných představ, nuceny přijímat blouznění lidí s nepřičetnou fantazií jako věčné božské pravdy, ač to nemá k faktům nebo k božským pravdám žádného vztahu, neboť tyto jsou vždy soustavné a nezměnitelné.

Rychle vzrůstající nedůvěra k pověrám a téměř podivuhodné snížení veřejné úcty pro ně jsou bezpečnými náznaky, že se blíží jejich úplný pád a že společnost musí nyní býti zakotvena znovu, v zásadách zdravého rozumu, ve shodě se skutečnostmi, aby nastoupily na místo absurdností, na nichž byly všechny ty pověry založeny a vybudovány.

Odhalení falešné základny, na níž spočívají všechny lidské zákony, bylo již provedeno; je známo, v jak přímém protikladu jsou k zákonům přirozeným, jak hrubá je nespravedlnost a útisk slabých, když silní jdou proti nim. Ví se o zlořádech, jež jejich nesprávné závěry nepřetržitě vyvolávají v život ve všech směrech a u všech společenských tříd. Veřejnosti se nyní stává zřejmou pošetilost toho, že si chováme a výtečně platíme třídu lidí, jejichž zájmem jest, aby rozdělávali a citově odcizovali člověka člověku, udržovali společnost ve stavu neustálého nepřátelství a varu, když je přece pravým zájmem každého a všech, aby lidé byli srdečně a trvale jednotni a prudký svár byl neznámý mezi nimi. Množství zla, jež působí profesori a advokáti těchto nesmyslných zákonů, už příliš křičí, než aby to mohlo dlouho tak jíti dále. Jeví se to v denně rostoucí touze srovnati všechny spory spravedlivým a přátelským prostředkováním. A to je zase další znamení, že velká *organická* změna společenských řádů přichází na svět, aby ukončila bědy, které ty staré bludy zvyšovaly, až nejsou již dále snesitelné.

Vzrůst zločinnosti, jenž je důsledkem chudoby, pověr a lidských, přírodě odporujících zákonů, byl takový, že to začíná v mnoha směrech alarmovati společnost; volá to k pozornosti mnohé, aby pátrali po příčinách bídy a kriticky probádali spravedlivost lidských trestů uvalovaných na osoby zločiny páchající...

Ale nejzřejmějším ze všech příznaků věstících revoluci v záležitostech lidských a nutnost úplné společenské reorganizace jest to, že veřejné mínění dnes již obecně přeje myšlence výchovy milionů, aby se jim dostalo nové povahy místo staré nevzdělanosti a hrubé vulgárnosti. Všichni nyní připouštějí, že *lid* musí být vychováván. Spor mezi oběma mocnými politickými stranami ve státě se nyní vede jen o to, kdo je má vychovávat a na jakých principech to má spočívat. Krátkozrací nemoudří smrtelníci! Je možno zastavit proces veřejným míněním o této věci nesený? Pravá otázka zní: Mají miliony lidí, vlastní masa lidského rodu žítí dále ve tmě horší než egyptské, pokud jde o jejich přirozenou podstatu a společenské postavení? Mají býti dále epáni strašnými, divoce fantastickými představami, některou z těch iracionálních pověr, jež požírají soudnost, oddělují lidi i národy? Nemají býti dovedeni k rozumným názorům o svých citech, myšlenkách a činech? Ano, omyl bude nyní opuštěn a pravda přijata; světlo vědění vyšlo, pověrčivost ustane a s ní smízlí nesčíslné bědy, které zrodila a které obyvatelstvo světa dosud snášelo.

Jest nyní známo, že povaha každého individua se tvoří *za* ně a že to dělá hlavně společnost. Je pravda, že příroda připravuje materiál již před narozením; ale je nyní známo, že i v tomto směru příroda může býti podstatně podpořena pomocí poznatků nedávno získaných. Je dále známo, že společnost, a ne jednotlivec má plnou moc, aby dělala, přímo vyráběla z lidského materiálu velmi nízký nebo znamenitý typ dospělého muže nebo ženy. Nízký tvoří tím, že je zcela zanedbá a naplní jim od dětství mysl některou z pověr, jimiž se hemží svět. Znamenitý typ tvoří tak, že položí základ pravdy a na něm vybuduje mysl zásobenou vědomostmi o nejužitečnějších skutečnostech, jež bude v souhlasu se základem.

Jak je člověk pošetilý a bez rozumu! Předpokládat, že znalost lidské přirozenosti, jak jsme jí již nabyli, spolu s metodami pro výcvik a výchovu všech buď k nízkosti, nebo znamenitosti, může dlouho existovat, aniž zničí nevědomost, jež dosud nechávala rod lidský v temnotách se zřetelem k vlastní povaze, a tak dělala z lidí násilníky, vášnivce, mstivé, nízké tvory, u kterých nic nenasvědčuje tomu, že by se v některé vlastnosti blížili rozumnosti!

Ne! Člověk nyní musí být vychováván. Ale jak? Již ne jako otrok duševně i tělesně připoutaný ke smýšleným obavám. Dny duchů a strašidel jsou spočteny i s pověrami, které je zrodily. Člověk musí příště opřít svůj charakter o dokazatelnou pravdu a býti proměněn v inteligentní, rozumnou bytost vyššího řádu, jež je schopna tvořit poměry, zajišťovat blaho svého potomstva a žít dlouho ve stavu zdravé radosti.

Kdo a co bude nyní formovat povahu poddaných Britské říše? Sektářství hinduistické, křesťanské, mohamedánské? Musíme přece uvéstí budoucí poddané této rozsáhlé vlivné říše do takových okolností, a tak je vésti přímo od narození, aby se z nich stali muži a ženy, jejichž vrozené vlastnosti budou plně vypěstěny a cvičeny po celý život. Jinými slovy, co z nich bude? Tvorové zneprátení, rvaví, hloupí a nerozumní, či poučení, důslední racionální muži a ženy s plnou vládou nad všemi silami tělesnými, duševními i praktickými, lidé od dětství po celý život vedení ke střídmosti?

Přirozenost lidská byla dlouho mučena a srážena dolů. Je štěstím, že nyní opravdu prolomí skořápku nevědomosti, v níž byly rozumné schopnosti dosud uzavřeny a uvězněny tak, že ani paprsek zvenčí nemohl vstoupit. Trhlina byla nakonec přece učiněna, světlo vniklo do temných koutů, každou hodinu roste a zanedlouho vyjde člověk

do nového žití jako nová bytost, s novým srdcem, novou myslí, novým duchem a novým věděním, jež ho připraví na úkol rozdávat štěstí a přijímat je ode všech kolem. Jenže k uskutečnění této veliké a pro lidstvo slavné proměny je nutno, aby si člověk nedával charakter formovat od sektářů žádné klamné víry. Jeho obrazivost již nesmí déle být jeho vládnoucí mohutností, ničící vyšší schopnosti rozumové. Jeho myšlení nesmí spočívat na imaginárních představách faktům se přičítících, nýbrž na skutečnostech, o nichž se ví, že se nikdy nemění, na věčných pravdách vždy schopných ověření, proti nimž sofistické síly ničeho nesvedou a nemohou s nimi zápolit a nějakou naději na úspěch.

Ano, znamení doby činí nyní zřejmou věcí, že člověk musí být vychováván a že po mnoha marných sporech pověr, při nichž rozmanité strany usilovaly, aby z něho udělaly slabocha nebo bigotního sektáře té oné protismyslné víry, všichni se nakonec spojí k závěru, že člověk má býti rozumně vychováván, že se z něho nemá dělat místně omezený nesnášlivý tvor bojující proti přírodě, rozumu a zdravému smyslu, nýbrž bytost s plně rozvitými schopnostmi lidskými, která uvážlivě cvičí své fyzické, myšlenkové, mravní a praktické schopnosti, aby si zajistila své vlastní štěstí skrze vyšší blahu a štěstí všech lidí v okolí.

Tento veliký přechod v povaze člověka je zřejmě ve stavu rychlé přípravy; ale změna nemůže nastat pod vládou nynější bídne organizace společenské. Žádné velké a trvalé pořechnání nemůže povstati, dokud bude společnost organizována na falešných principech, na jakých dosud výhradně stála. Z nich člověk nikdy nezmodří. Je nutna nová organizace a nové roztrídění společenské, má-li člověk dorůst do rozumnosti. „Znamení časů“ naznačují, že se již tvoří v hlavních rysech společenské poměry, které to nejen umožní, ale též to učiní celému lidstvu, lidem všech hodností, ve všech okolnostech a všech zemích velice žádoucí.

Jiným velikým, veškeru pochybnost vylučujícím symptomem doby, který dokazuje, že se musí sáhnout k jiné organizaci společnosti, jest obecná nespokojenost ovládaných se všemi minulými i přítomnými vládami světa. Každá vládní forma byla již znovu a znovu se všemi myslitelnými obměnami vyzkoušena a všechny byly shledány neschopnými vyčarovat lepší povahy a štěstí, jak se to od vlád očekává. Ano, čeká se to, ale ještě to nedokázaly; jedna jako druhá nestačí na požadovaný úkol. Proč jest tomu tak? Zřejmě proto, že nynější

společenské zřízení nedovoluje dosíci toho, dokud lidé budou tak bez rozumu, aby si přáli, aby se jim v duchu starých falešných zásad vládlo.

Kde, ve kterém koutu světa se kdy podařilo despotismu, ústavní monarchii, oligarchii, aristokracii, republikanismu nebo demokracii vytvořit vyšší charakter nebo vyšší druh štěstí pro lid, kterému tak či onak vládly?

Celá společenská soustava jest, za kterékoliv z těchto vládních forem, sloučeninou ignorance, nespravedlnosti a hrubých nesmyslů. Proto kdykoliv byl učiněn pokus ze strany kterékoliv z nich, poddaní brzy shledali, že jejich postup je neschopen přinést mezi lid moudrost a blaženost.

Obyvatelstvo světa jest nyní již unaveno těmito marnými náběhy k moudré vládě a již nečeká trvalého blahobytu od kterékoliv z těchto forem a způsobů vládních. Zvýšení mravní úrovně v obecném rozsahu se nedostavilo, nadbytek statků nebyl vyroben, nedostal se do oběhu — a tyto výsledky jsou jediným kritériem dobré vlády. Hlasitě se vykřikují důvody pro tyto vládní formy i proti nim, protože za všemi se skrývá nespokojenost a ovládaní si opět a opět přejí zkusit to s nějakou jinou. Mají za to, že každá změna může být nápravou. Ale žádný zkušený člověk se zdravou soudností se nyní nebude zasazovat o žádnou z těchto vládních forem.

Všeobecná nespokojenost s vládami tedy přirozeně existuje a bude se udržovat: a) dokud nebude zcela nové společenské organizace postavené na principech pravdy o lidské přirozenosti a o společnosti, v níž klasifikace lidí bude provedena pouze na základě věku; b) dokud se neuvidí, že pomocí prostých, krásných, vědeckých zařízení, dávajících zdraví a potěšení všem na jejich chodu zúčastněných, lze produkovat více a lepších statků, než obyvatelstvo světa potřebuje; c) dokud se neuvidí, že se z každého zrozeného lidského organismu dá udělat (při respektování rozdílů pohlaví) užitečný, dobrý, hodnotný muž nebo žena a že tedy nebude, nynější generací počínaje, zapotřebí nerovnosti ve výchově a společenském postavení, ježto se otroky lidstva ve vyšším slova smyslu stávají nyní vědy a vynálezy. Společenská správa na celé zemi bude v souhlasu s tímto novým stavem lidského bytí a budou míti správnou úlohu i rozsah v novém řádu, jak to doba nebo spíše změny, jež vyvolala, nyní tak neprospěšně žádají.

Dosud byly všechny vlády panstvím násilí a úskočnosti. Ale po-

něvadž se od vlád, jež mají řídit tvorbu bohatství a formování charakteru, žádá, aby byly plny dobročinnosti, rozumu, spravedlnosti a laskavosti bez osobních odměn a trestů, neodkladná nutnost nové organizace se stává denně naléhavější a je v zájmu této generace i všech budoucích.

Obyvatelstvo světa bylo tak roztrženo a rozděleno, že bylo stále potřebí mocenských a úskočných prostředků, mělo-li se udržeti ve snesitelných životních poměrech a bylo tak rozčileno a rozeštváno, že všeobecná válka se zdála důsledkem skoro neodvratným. Že války jsou hrubá nejapnost a šílení, je dnes naprosto jasné milionům těch, kteří byli dříve slepí k jejich zločinnosti a nezměrnému utrpení. Jimi se lidstvo trvale udržuje ve stavu nejnižší nemravnosti, nemluvě o řeznictví a loupeži ve velkém. Jiná organizace společenská na ukončení válek, jejich nemravností, běd a nepřičetností se stala myšlenkou nutnou a neodolatelnou. Skutečné potřeby společnosti záležejí, jak jsme vyložili, ve všeobecném lepším pěstění charakteru, v blahobytu pro všechny a v jednotě, dobrotivosti a laskavosti pronikající do všech národů a států. Naopak válčení je nejmohutnějším strojem na zne-možnění lepších rozumných povah, na zničení blahobytu a omezení výrobnosti; není tu místa pro dobrotivost, laskavost a pocit soumrá-žitosti, když jsou lidé komandováni k bezduchému výcviku pro války a k tomu, aby je platili. Tato mocná změna ve veřejném mínění, jež se obrací proti válkám, zejména v civilisovanějších částech světa, je rovněž příznakem, že je zapotřebí nové společenské organizace, že to je přirozená nutnost, a tudíž nemůže býti daleko.

Dalším takovým příznakem je rozvrácený stav měny ve všech státech, jež právě nejvíce pokročily na cestě výrobnosti a jejího neustálého zvyšování.

Božstvem světa je bohatství, osobní bohatství; velkou pobídkou k činnosti je snaha nabýti ho a všechny vyšší, štěstí působící vlastnosti naší přirozenosti se drží opatrně stranou, aby hrabivost měla volnou dráhu. A přece jest to vše pošetilost, ba přímá mánie.

Peněžní systém je pro společnost značnou měrou odpovědný za tento druh pošetilosti a šílenství. Zaslepuje soudnost lidskou, protože lidem sugeruje, že peníze jsou hodnotou; nikdo jich tudíž nemůže nikdy dost nahromadit. Zatím jest tento monetární omyl více než co jiného překážkou tvorby bohatství a jeho spravedlivé, obecně prospěšné distribuce. Lidé si pak nedovedou představit, že kdyby nebyly peníze nahromaděny a schovány u jednotlivců, jak tomu v indivi-

duální soustavě společenské bývá, spotřební statky by se brzy staly ke všem rozumným účelům tak dostupnými, jako je nyní voda v kra-jích, kde je jí nadbytek.

Dokud bylo málo spotřebních statků a prostředky k jejich každo-roční obnově nepostačovaly, byly umělé peníze užitečné. Avšak při nynější nadvýrobě či přebytku, jehož se dá tak snadno dosíci, peníze nemohou již prospívati rozumným lidem uvedeným do rozumného společenského stavu a moudře spravovaným, leda na dobu přecho-du.

Svět se všude pachtí, aby získal zlato a stříbro bez ohledu na bídu, kterou vyvolává honba sama i její následky, zatím co jediným rozum-ným smyslem lidských tužeb je osobní a skupinové štěstí. Všechna ta horečná činnost na získání umělého bohatství či spíše stínu poklá-daného za štěstí je mařením sil. Jsou nyní možny metody všemi snadno kontrolovatelné, jimiž se vyrobí zboží lepších kvalit v množství technicky neomezeném a daleko převyšujícím možné po-třeby světového obyvatelstva a může ročně růsti desetkrát, a kdyby to k něčemu vedlo, dvacetkrát rychleji, než může za jakýchkoliv okolností přibývat obyvatelstva.

Nespořádanost a zmatek v monetárním systému společenském jest tedy zase symptomem, že nynější stav je zhola neschopen udržet krok se zrychlujícím se pokrokem věd, jenž umožňuje člověku tvořiti statky bez pracných, nezdravých a nepříjemných ručních úkonů, a rozdělit takto vyrobené bohatství dobře a moudře bez pomoci zlata, stříbra a umělých peněz.

Pohledme dále na špatnou pověst, do níž postupně upadly všechny vlády spoléhající se na mnohomluvné zákonodárné sbory; miliony lidí je dnes mají téměř v opovržení — zase mocný pokyn, že nynější sociální organizace se rychle blíží své přirozené smrti. K tomu, aby se světu dobře vládlo, je třeba činů, ne řečí, činů na zvýšení povahové úrovně, výrobu statků, spojování všech lidí v dobrých skutcích, laska-vosti a společných zájmech. Není k tomu třeba mnoha dalších řečí a akce může býti prostá i přímá. Za jeden rok se dá udělati ve prospěch světové správy více a moudřeji, když se to založí na správných prin-cipech a všechny kroky se uvedou s nimi v souhlas, než dokázaly legislativní sbory světa za pět set let.

Hromady smetených nedůsledností, které se denně sypou z řečí členů tří velikých zákonodárných sborů světa, se právě hodí k tomu, aby zesilovaly neúctu, do níž tak obecně upadly. Ty řeči se podobají

psaní a kázání theologů, které zanechalo na konci tisíciletí problém ještě zmatenější a temnější, než byl, když začala působit nevzdělanost. Náboženství i politika jsou nyní tam, kde byly na začátku, kromě toho, že oběma předmětům se rozumí ještě méně, protože jsou mnohem víc zamotány. Moderní proslovy ve třech velkých legislativních sborech civilisovaného světa překypují slovy, jejichž užitek pro blahodárnou praxi se rovná nule. Jejich členové jsou od narození tak bídě připravováni, že mohou jen ilustrovat mrzačení lidské povahy. Místo co by přinášely lidem osvícení plynoucí ze zdravých zásad a vhodné k tomu, aby vedlo k cenné praxi, vysílají do všech zemí, kam mají tištěné zprávy o jejich jednání přístup, marné předsudky osobní a místní, dobré právě k tomu, aby zmátly a vyřadily myslivé schopnosti čtenářů. Všechno životní podnikání, jež může být učiněno něčím tak jasným a prostým, že kdekdo porozumí zásadě a naučí se podle ní prakticky jednat, se dělá něčím tak zapleteným, že zásadám a jejich obecně prospěšné praktické aplikaci nerozumí nikdo. Tento zakletý kruh se denně stává milionům lidí větší samozřejmostí; četba těch řečí, jež jsou horší než zbytečné, u těch, kdož touží po trvalé nápravě životních podmínek všech tříd, postupně upadá. Zase znamení doby: je třeba změny v celkové organizaci společenské; tato pravda musí nahradit klamy a omyly. Ale nejpřesvědčivějším symptomem té nutnosti je právě špatný výsledek třídního zákonodárství na osudy milionů.

V době, kdy jsou již po ruce přehojné prostředky, jak uvést obyvatelstvo všech zemí do stavu bystré chápavosti, srdečného dorozumění, překypujícího nadbytkem, do blízkosti vyššího typu, blahovoleného, laskavého, opravdu dobrého a stále spokojeného, hlasují tyto třídní zákonodárské sbory o zákonech a administrativních opatřeních, jež udržují miliony v nevzdělanosti, rozeštvávají všechny společenské třídy, stlačují masy do nejhorších poměrů a vytvářejí všude ducha nevládného, nelaskavého a nespravedlivého. Tím se jen na trvalo zajišťuje bída, místo co by se přemýšlelo o jasných praktických opatřeních na odklizení příčin všeho toho zla a zabezpečil vyšší stav lidské existence na zeměkouli. Masy mají dobré právo, plynoucí z jejich krutého utrpení, aby volaly po skončení třídního zákonodárství, ale dosud příliš málo vědí, co má nastoupit na jeho místo. Kdyby byla v Anglii a Francii zvolena lidová zastupitelstva, jak jest tomu ve Spojených státech severoamerických, a nynější sociální organizace zůstala nedotčena, nemohla by ta zastupitelstva přinésti o nic více

moudrosti a dobrodiní, než se dosud podařilo členům Kongresu Spojených států.

Nemravnosti, chudoba a utrpení, jež takto vznikají a úměrně s rozsahem konkurence nyní v celém civilisovaném světě rozpoutané denně rostou, a ještě větší bědy, které to může lidstvu ještě přinésti, zase patří k nesčetným příznakům doby, jež poukazují na nutnost úplné výměny společenské soustavy.

Vše, čeho mohla individuální a mezistátní konkurence dosáhnout, aby připravila základ pro budoucí prosperitu a štěstí společnosti, bylo již dosaženo. Abychom učinili tuto prosperitu a štěstí plnou skutečností a člověka inteligentním, rozumným a šťastným, k tomu je nyní třeba srdečného dorozumění osob i států. Blížíme se tomu krok za krokem, ale způsobem nejvýše nedokonalým a zlomkovitým, jak ukazují dráhy, paroplavba, společnosti plynárenské, vodárenské, bankovní a jiné, jež nyní působí a šíří se po celé Evropě a Americe. Svrchovaná pošetilost štvanic a svárů a vedle nich nezměřitelné výhody nejrozsáhlejších odborových organizací se brzy stanou něčím tak oslnivě jasným, že tyto budou zavedeny obecně a dřívější metody zcela opuštěny.

Opravdu, „znamení doby“, zvěstující nutnost přeměny sociální organizace, se množí tak rychle, jakmile se předmět podrobí úvaze, že tato část může býti zakončena již jen jedním dalším důkazem na potvrzení naléhavosti změny vyložené v této kapitole. Bude odvozen z degenerativního vlivu, jímž na lidstvo působí nemorální důsledky osobních praktik užívaných lidmi, kteří byli od dětství přímo nebo nepřímo vedeni k úsilí lacino koupit a co nejdražší prodat.

Jest to zásada pro všechnu zdravou a čistou morálku ničivá. Jest to zásada odporující pěstování lepších vlastností lidských. Uvádí lidi do stavu zahaleného nepřátelství k jejich bližním. Dělá to z člověka nevzdělance a sobce a narušuje mysl i chování všech. Jest to protiklad upřímnosti, dobročinnosti a laskavosti. Plodí to smýšlení, jež se vždy kloní k tomu přelstítí druhé. Dokud budou vládnouti tyto způsoby, bude marné doufání, že se lidé zasadí o to, aby pomohli v rozsahu svých sil blahobytu a štěstí každého člověka, muže, ženy a dítěte, bez postranní myšlenky na třídu, sektu, stranu, stát a barvu.

Jelikož se nyní kdekdo, od nejvyššího až k nejnižšímu, snaží koupiti služby druhých co nejlacněji a svými vlastními disponovati za nejvyšší výhody, jichž může dosáhnouti, musí se přelstívání svým rozsahem krýti s praxí vůbec — a skutečně se s ní kryje. Pravda a kla-

mání se nemohou dělit o vládu; jedno nebo druhé musí nabýti vrchu. Podvádění nese utrpení, pravda přivolá štěstí; psychologická výchova k pokusům levně kupovat a draho prodávat musí tudíž býti zastavena, nežli bude možno zavést *Racionální systém společenský* v praxi.

VŠEOBECNÁ USTANOVENÍ PRO OBYVATELSTVO*

Jakmile bude společnost reorganisována na třech základních principech pravdy, jakmile budou ve shodě s vědou o společnosti učiněna opatření na výrobu, zachovávání a distribuci bohatství, vedení charakteru a nejlepší způsob správy, shledá se, že se bohatství bude vytvářet ve velkém nadbytku a uchovávat i rozdílet způsobem pro všechny blahodárným, přímo jako kratochvíle a příjemný cvik. Nebude nutnosti ani podnětu na žádné straně zatěžovat se starostmi a strachováním o soukromý majetek, zrovna tak jako lidé žijící blízko stále tekoucího proudu nemají touhy ani pohnutky, aby se trápili tím, že by tu vodu dávali do lahví nebo sudů ze strachu před budoucím nedostatkem; věděli by, že by to bylo bláznivé plýtvání lahvemi, sudy, časem i místem, jen aby se udržovala zásoba přebytečná.

Společnost se může nyní pomocí jednoduchých a krásných zařízení upravit tak, aby disponovala nadbytkem, kdykoliv to bude nutné neb žádoucí. S pomocí vynálezů a objevů posledního století může společnost, vědecky řízená a spravovaná podle prostých, zdravým rozumem daných zásad rovnosti a spravedlnosti, býti nasycena blahobytem a prolnta vlastnostmi vyššího řádu, aniž bude vyžadovat více než čtyři hodiny příjemné práce. Zápasy a soutěž nejsou již rozumně nutné. Nadešla doba, kdy podle řádného běhu přírody musí skončit. A až toto období nastane — může přijíti do Evropy a Ameriky ve velmi krátké době, jestliže se vlády upřímně a srdečně dohodnou, jak jest to nyní v jejich nejvyšším zájmu, na díle reorganisaace spo-

* Kniha o novém mravním světě VI, kap. 4.